

**Tehnološki merni sistemi – trinaesta
nastavna jedinica / Numerički upravljane
merne mašine (NUMM)**

**Prof. dr Vidosav D. Majstorović,
dipl.maš.inž.**

Mašinski fakultet u Beogradu

Numerički upravljane merne mašine - osnovne definicije

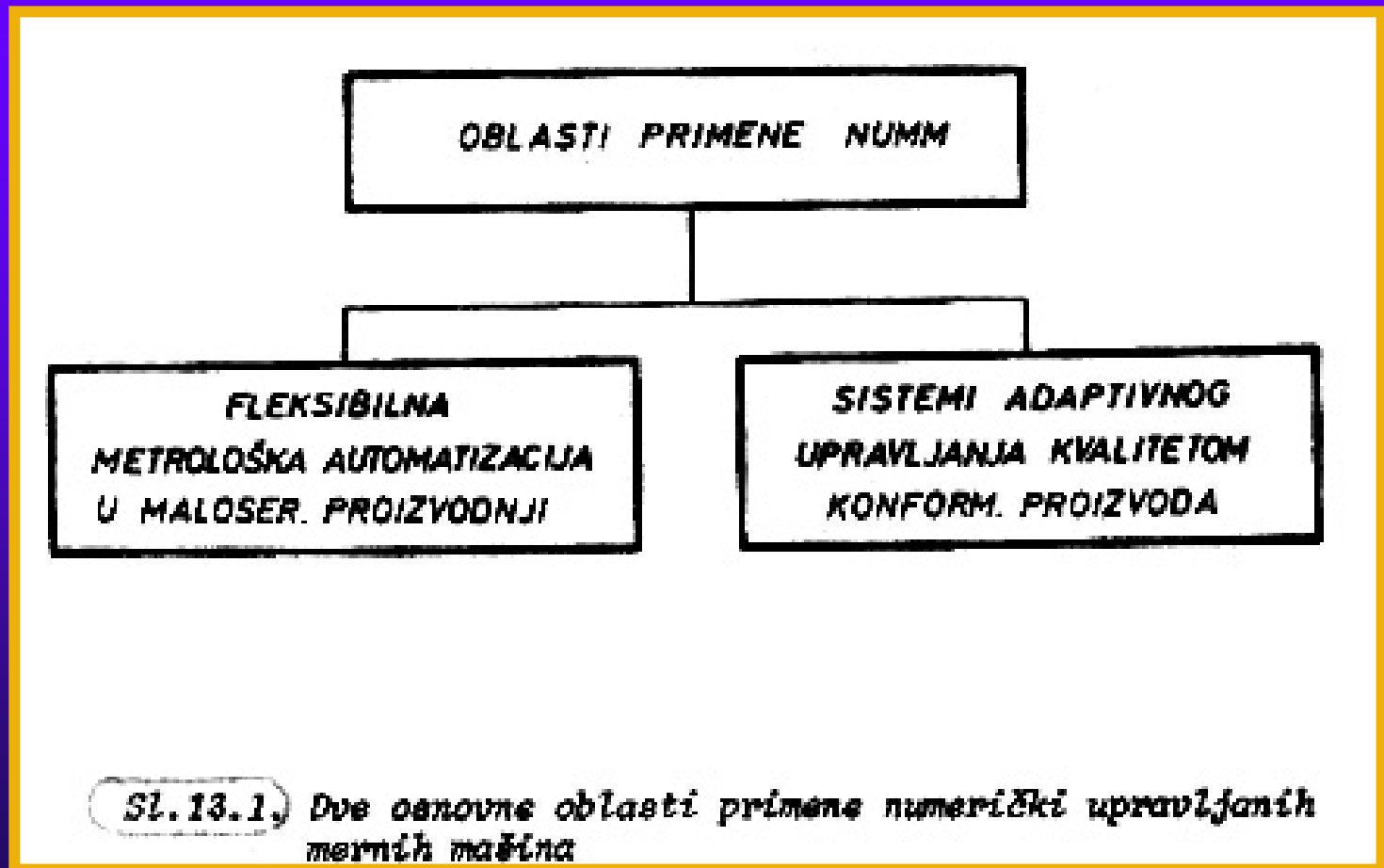
- ◆ NUMM su kompleksni metrološki sistemi
- ◆ Procesi merenja, obrade rezultata merenja i indikacije rezultata se obavljaju automatski (programirano)
- ◆ Ključni elementi razvoja - računari, senzori i mikroelektronika
- ◆ Pojava i razvoj NUMM je vezana za pojavu i razvoj NUMA
- ◆ 1952 – NUMA, 1959 – OC, 1961 - MM

NUMM primena

- ◆ **Merenje i kontrolu svih vrsta tolerancija**
- ◆ **Adaptivno upravljanje kvalitetom konformnosti:**
  - NUMM kao fleksibilni metrološki modul
  - NUMM kao fleksibilna metrološka ćelija
  - NUMM-e kao fleksibilni metrološki sistem
- ◆ **Primena, slika 13.1**

Slika 13.1 Dve oblasti primene NUMM

Etape razvoja NUMM

- ◆ NUMM su nastale u IV etapi razvoja MS (1960 – 1980)
- ◆ Četiri etape razvoja MM (NUMM):
  - Prva etapa: MM sa digitalnim pokazivačem pozicije za svaku osu i ručnim manipulisanjem – kretanjem mernog senzora. Merenje relativno kompleksnih delova u jednom koordinatnom sistemu. Digitalnim pokazivačem pozicije su određene linijske karakteristike kvaliteta

Etape razvoja NUMMM

◆ Druga generacija:

- Prvi nivo proširen sa min hardverskom podrškom
- Uvodi se merni procesor pomoću koga se očitava položaj pokretnih elemenata MM
- Vršiti se osnovna obrada mernih rezultata
- Povećana je tačnost i produktivnost MM

Etape razvoja NUMM

◆ Treća generacija:

- Osnovna CNC MM (upravljačka jedinica)
- Pogonski sistemi za stepene slobode noseće strukture
- UJ se upravlja radom MM (merenje i dobijanje mernog protokola)
- Koristi se autonomna softverska podrška (veza osnovnih geometrijskih oblika i različitih metroloških zadataka)
- Menu funkcija za operatora, polu-automatski i automatski rad

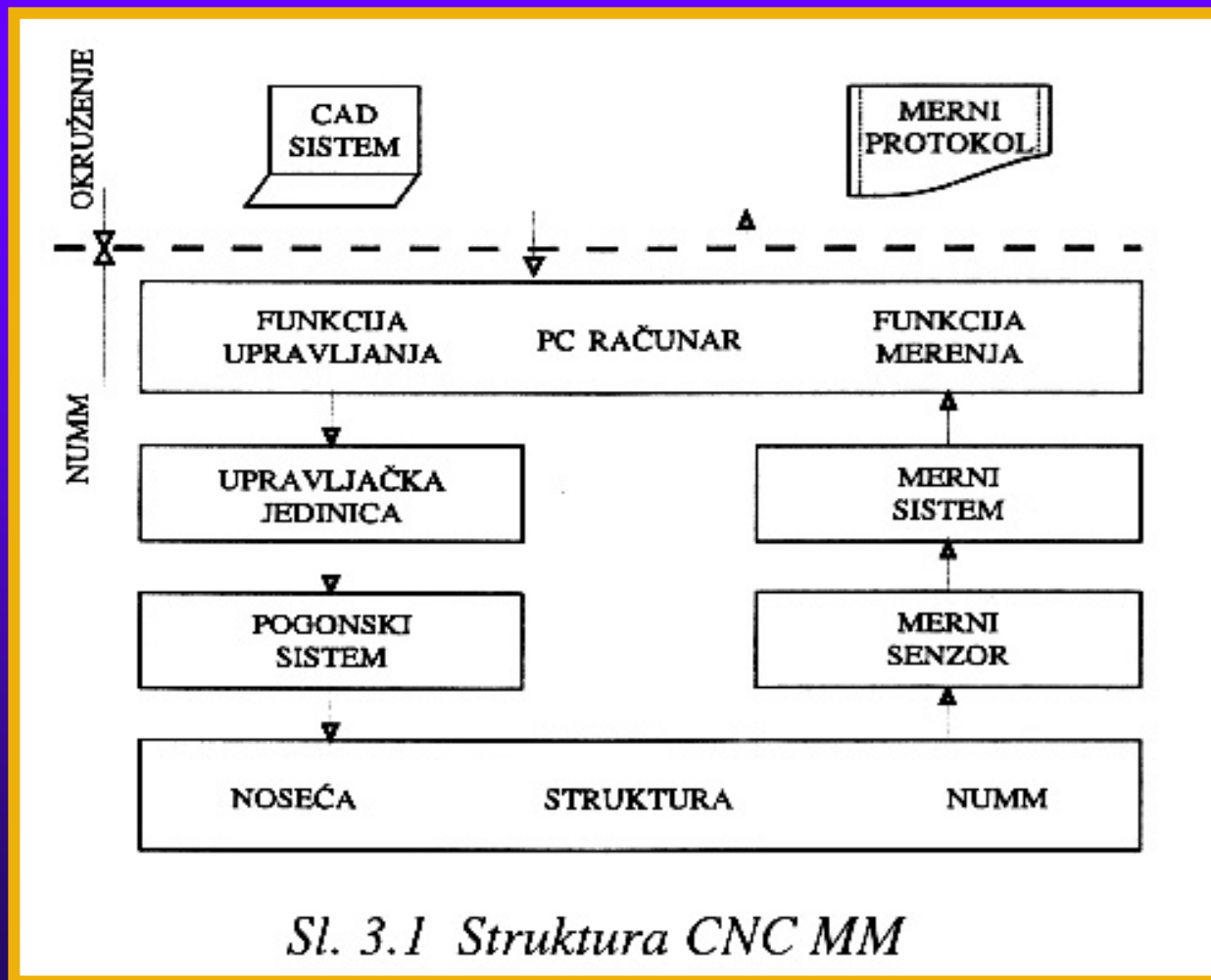

Etape razvoja NUMM

- ◆ Četvrta generacija NUMM
  - DNC MM kao FMM, FMĆ i FMS
  - Osnova je CNC MM, slika 3.1
  - MM ima sledeću strukturu: noseću strukturu, pogonski sistem, merni sistem, merni senzor, računarsku podršku (UJ)
  - Softver: opšte i posebne namene za ručno i mašinsko programiranje CNC MM

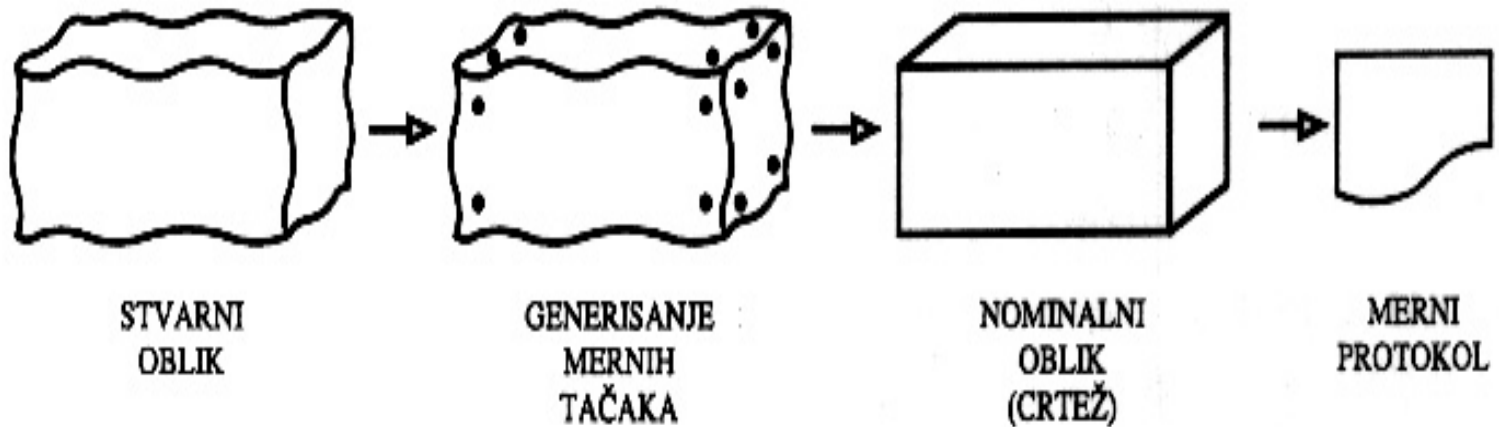
Slika 3.1 Struktura CNC MM

Osnovni princip rada MM

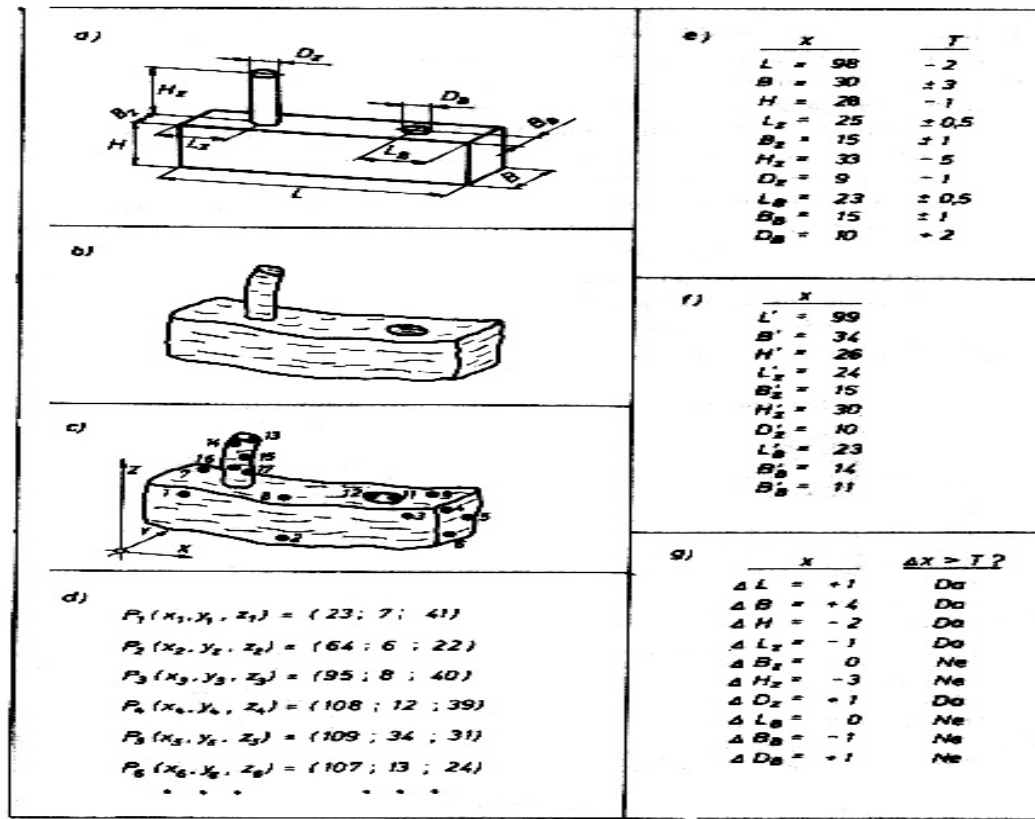
- ◆ Metrološka identifikacija kompleksnih mernih predmeta na NUMM se zasniva na sledećoj paradigmi: stvarni oblik dela – generisanje mernih tačaka – nominalni oblik dela (CAD – crtež) – merni protokol
- ◆ Primeri: slika 3.9 i slika 13. 2
- ◆ Primer demo – mernog predmeta, slika 3.10 (određivanje koordinatnih sistema)

Slika 3.9 Osnovna paradigma NUMMM

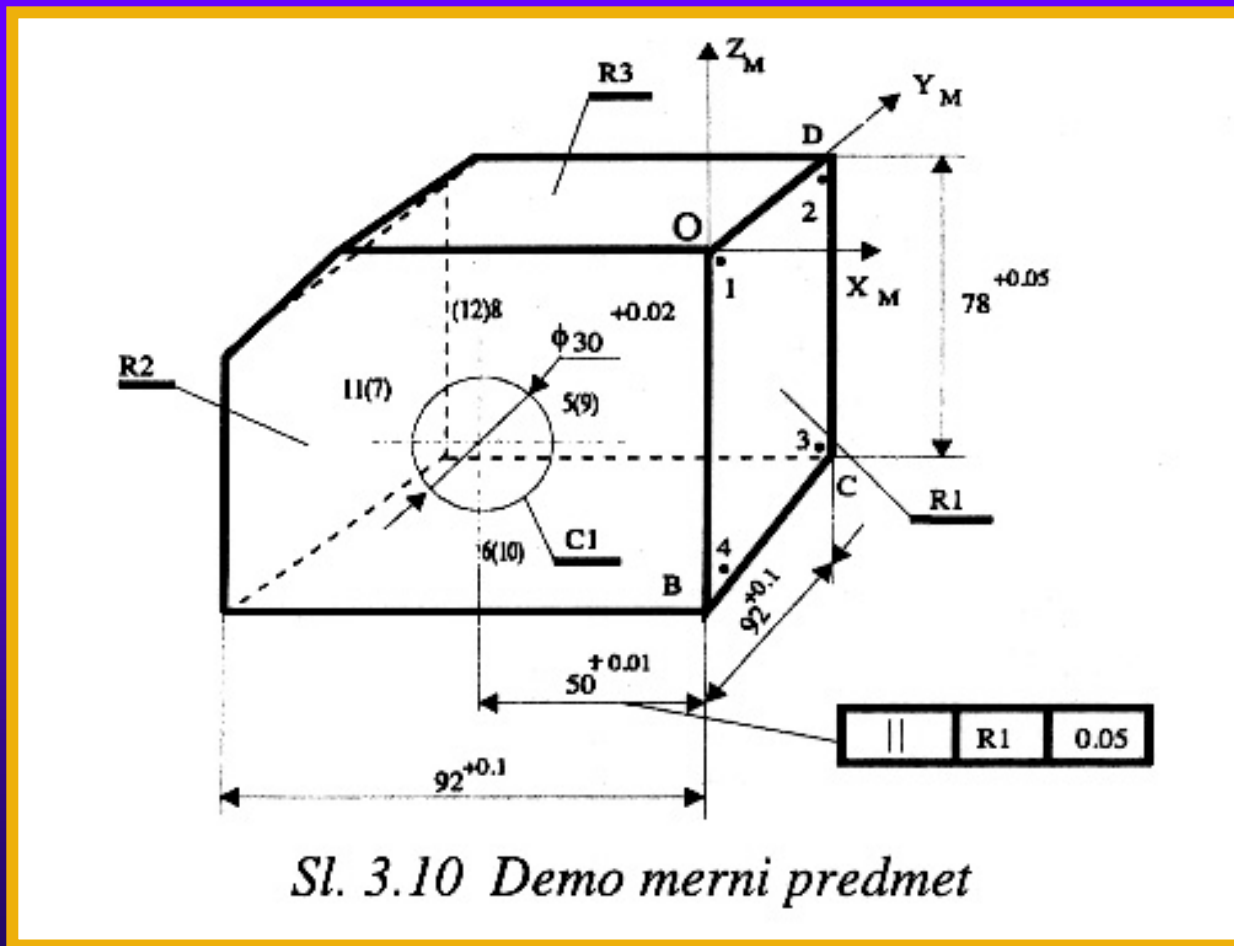
Sl. 3.9 Osnovna paradigma NUMMM-a

Slika 13.2 Ilustracija procesa merenja na NUMM

Slika 13.2 (a-Ilustracija nekih elemenata procesa merenja na mernim mašinama (a-model mernog predmeta /definisani crtežom/, b-stvarni oblik mernog predmeta /nakon obrade/, c-sistem mernih tačaka na površinama mernog predmeta, d-izmerene vrednosti koordinata mernih tačaka, e-numerička slika modela mernog predmeta, f-idealne karakteristike kvaliteta, T-tolerancija, x*-stvarne karakteristike kvaliteta, g-razlike numeričkih slika e) i f), Δx-razlike x i x*)

Slika 3.10 Demo merni predmet

Sl. 3.10 Demo merni predmet

Koordinatni sistemi kod NUMM-a

- ◆ **Koordinatni sistem MM**
- ◆ **Koordinatni sistem mernog senzora**
- ◆ **Koordinatni sistem mernog predmeta:**
  - **uravnavanja**
  - **merenja**

Strategija merenja / kontrole na NUMM

- ◆ Položaj mernog predmeta na mernom stolu
- ◆ Pravilo izbora koordinatnog početka
- ◆ Pravilo određivanja koordinatnog sistema merenja
- ◆ Strategija merenja
- ◆ Pravilo za izbor mernih tačaka

Podela i osnovne karakteristike MM

◆ Koeficijent kompetentnosti MM (K)

$$K = V \cdot T / P \cdot A$$

V – indeks merne zapremine

T – indeks automatizacije

P – indeks cene koštanja

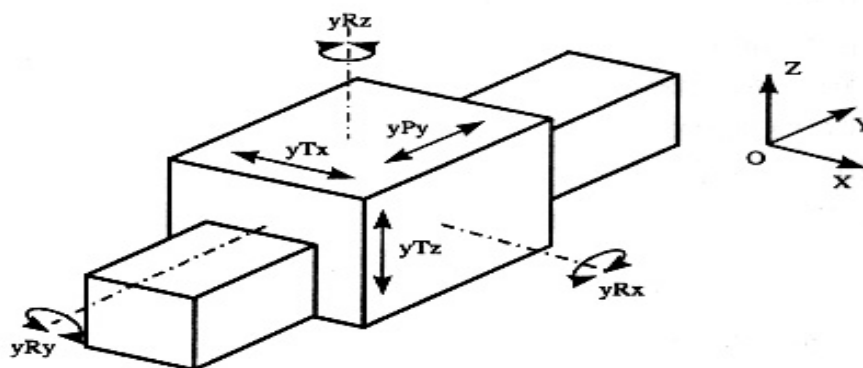
A – indeks tačnost MM

Tačnost NUMM

- ◆ **Dvadeset jedna komponenta geometrijske greške NUMM:**
  - Tri komponente greške translacije po osi
  - Tri komponente greške rotacije po osi
  - Tri komponente greške normalnosti osa, slika 3. 11
  - Nove MM imaju ugrađenu softversku korekciju komponenti grešaka

Slika 3.11 Komponente geometrijskih grešaka MM

a) PARAMETRI GREŠKE TRANSLACIJE (PRAVOSTI) OSA:

X-OSA	Y-OSA	Z-OSA
xTy	yTx	zTx
xTz	yTz	zTy

b) PARAMETRI GREŠKE ROTACIJE (UGLA) OSA:

UGAO VALJANJA	UGAO UVIJANJA	UGAO SAVIJANJA
xRx	xRy	xRz
yRy	yRx	yRz
zRz	zRx	zRy

c) PARAMETRI GREŠKE POZICIJE OSA:

xPx
 yPy
 zPz

d) PARAMETRI GREŠKE UPRAVNOSTI (NORMALNOSTI) OSA:

xNy
 yNz
 xNz

Sl. 3.11 Komponente geometrijskih grešaka MM

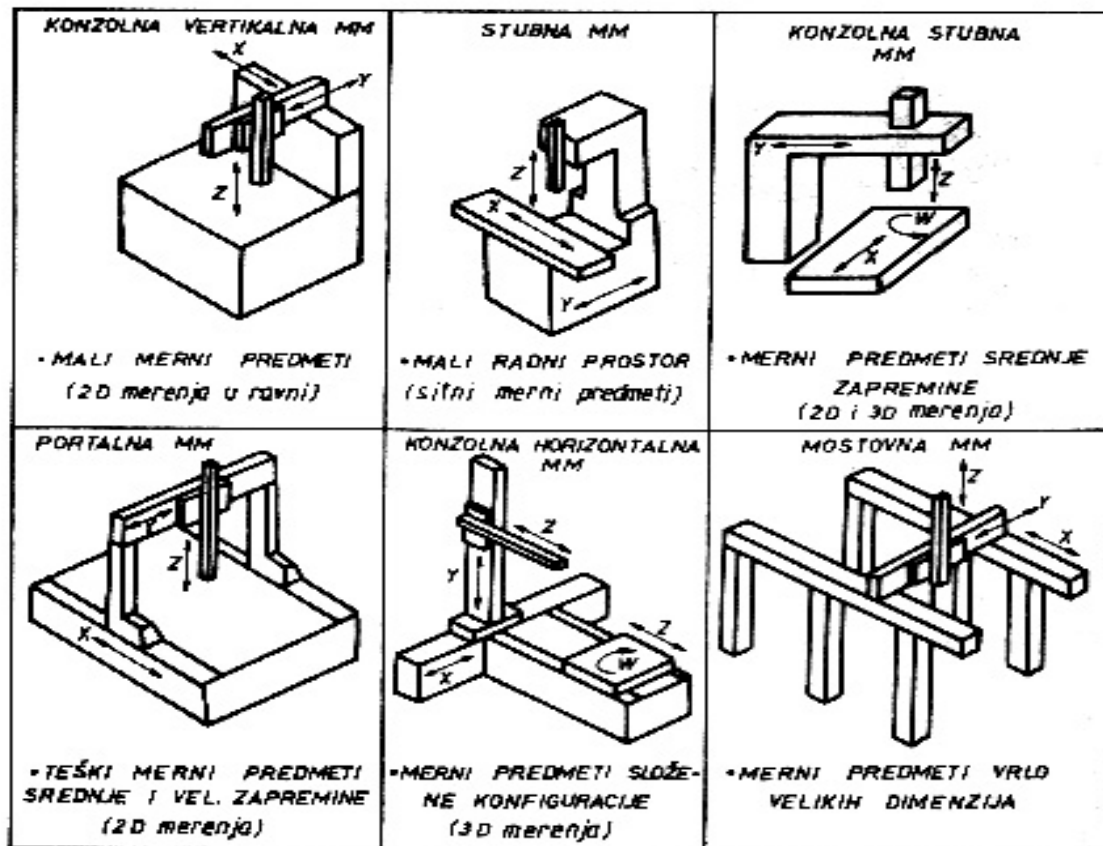
Osnovni kriterijumi klasifikacije NUMM

- ◆ Principi i metodi merenja
- ◆ Merne mogućnosti (1,2,3, 3 ipo ose, 4, ...)
- ◆ Oblik noseće strukture
- ◆ Tačnost i rezolucija merenja
- ◆ Dimenzije radnog prostora
- ◆ Tip, veličina i masa konstrukcije
- ◆ Step en automatizacije

Osnovna podela NUMMM

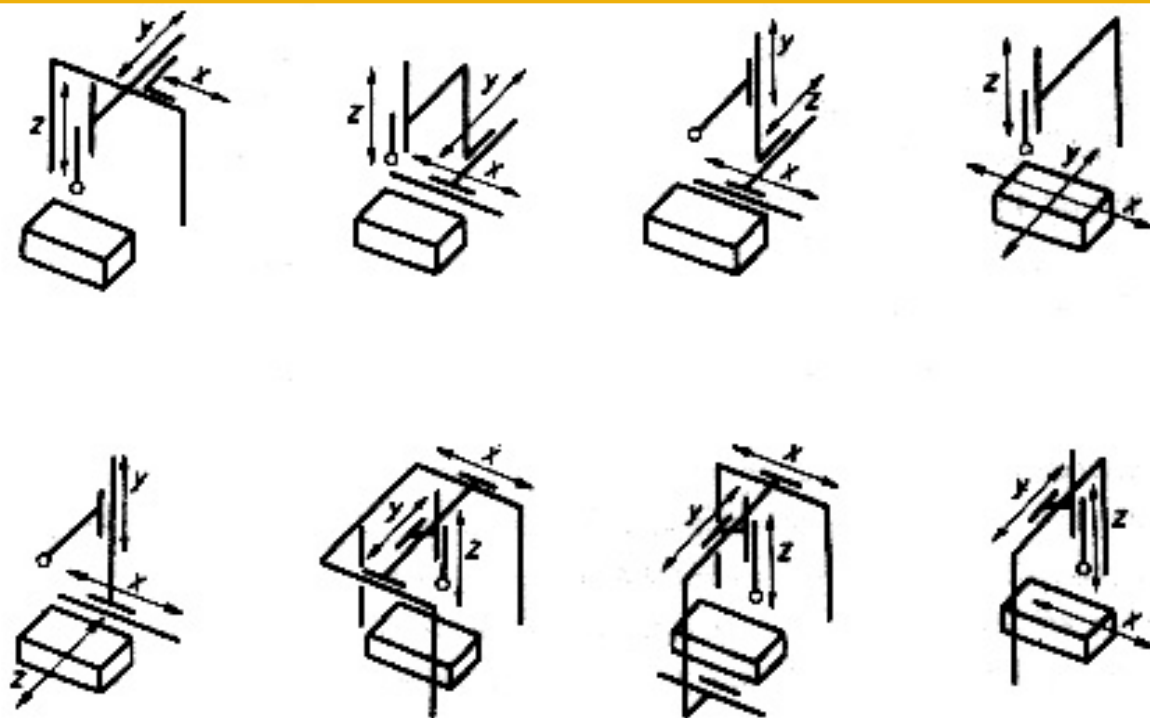
- ◆ **Oblik noseće strukture**
  - Konzolne merne mašine
  - Stubne merne mašine
  - Portalne merne mašine
  - Mostovne merne mašine
- ◆ **Broj koordinatnih osa**
  - Jednokoordinatne
  - Dvokoordinatne
  - Trokoordinatne, ...

Slika 13.3 Podela MM prema obliku noseće strukture

Slika 13.3. Podela mernih mašina prema obliku noseće strukture

Slika 13.4 Šema konstrukcija MM

Sl. 13.4. Pregled nekih šema konstrukcija mehaničkih mašina
(pored datih na sl. 13.3)

Hardverska struktura NUMM

- ◆ **Poslednja generacija predstavlja složene mašinske sisteme koja ima sledeću strukturu:**
  - **Noseća struktura**
  - **Merni sistem**
  - **Pogonski sistem**
  - **Merni senzor**
  - **Računarska podrška**

Noseća struktura MM

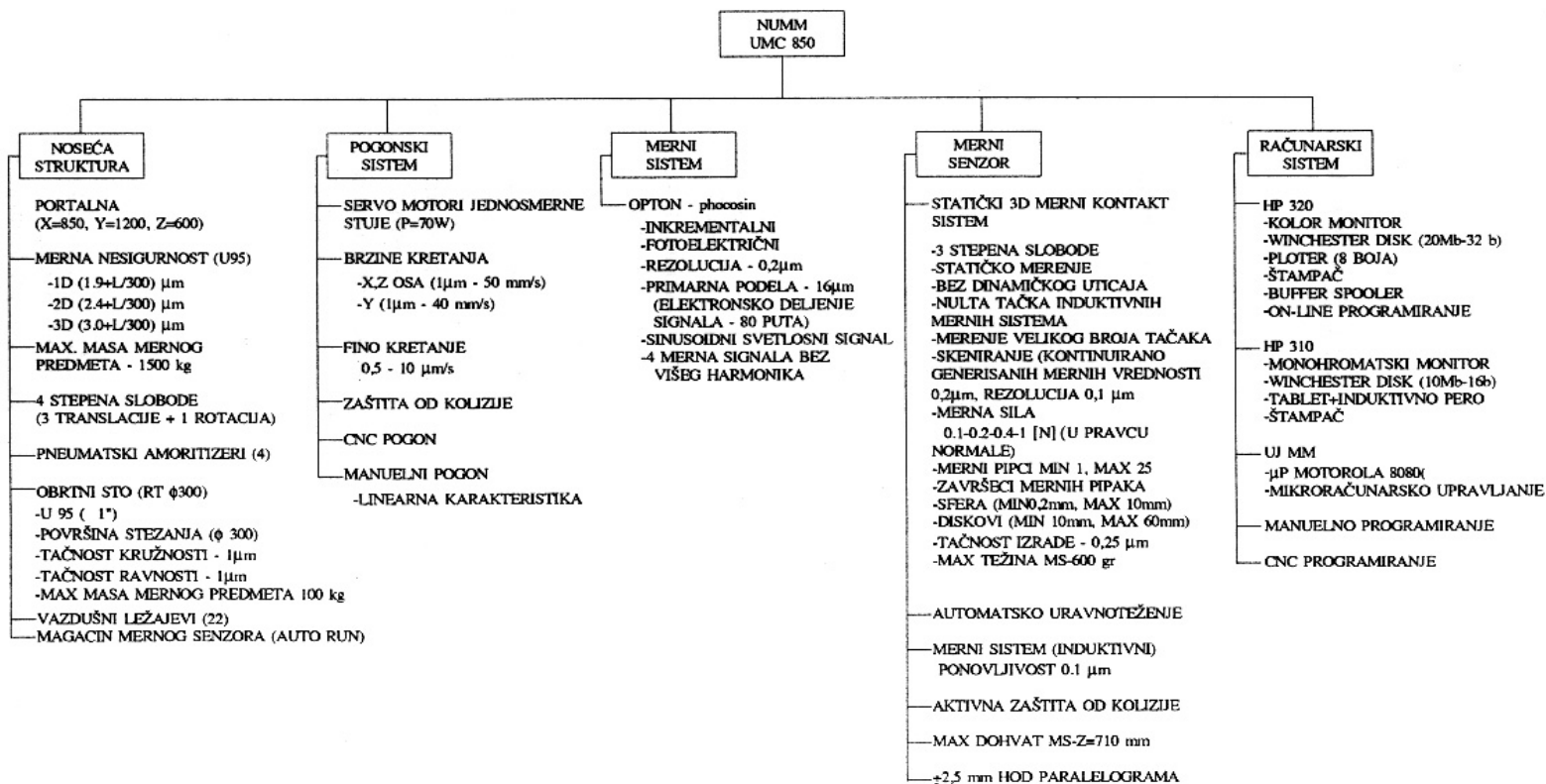
- ◆ Osnovni element bilo koje generacije MM
- ◆ Osnovna funkcija:
  - Zatvori tok sila u sistemu MM pri izvođenju procesa merenja uz postizanje merne nesigurnosti
  - Omogući tačno vođenje pokretnih elemenata noseće strukture
  - Oblik: konzolna (horizontalna, vertikalna), stubna, portalna, mostna

Noseća struktura MM - nastavak

- ◆ **Važne karakteristike noseće strukture:**
  - **Visoka statička krutost**
  - **Dinamička stabilnost**
  - **Mali koeficijent linearnog širenja, otpornost na habanje i koroziju (granit, SL, legirani čelik, CARAT tehnologija)**
  - **Dodatni elementi noseće strukture: radni sto, obrtni sto, vazdušni ležaji**
  - **Primer, slika 4.1 NUMM UMC 850**

Slika 4.1 NUMM UMC 850 Elementi hardverske strukture

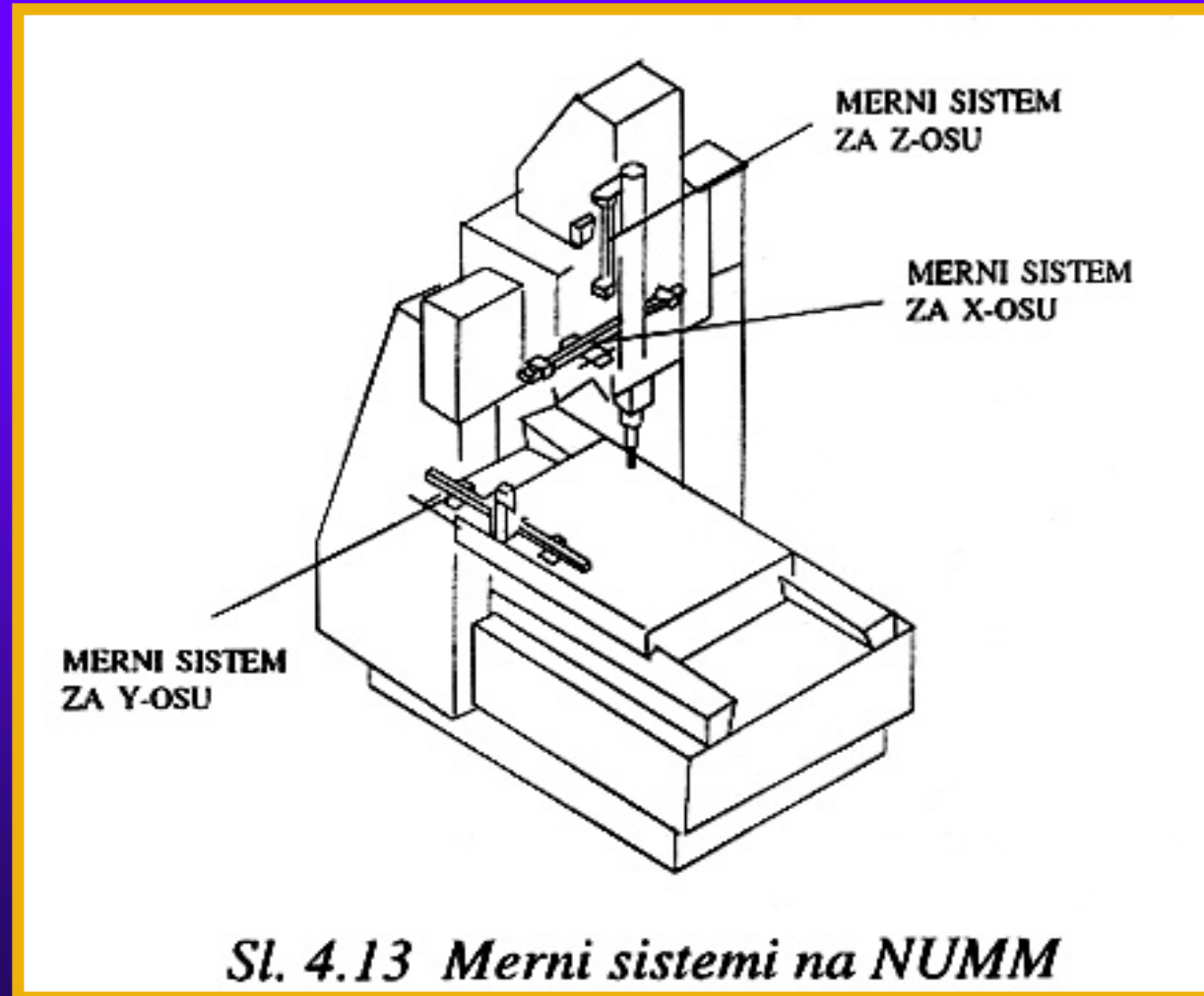

Sl. 4.1 NUMM UMC 850 - Elementi hardverske strukture

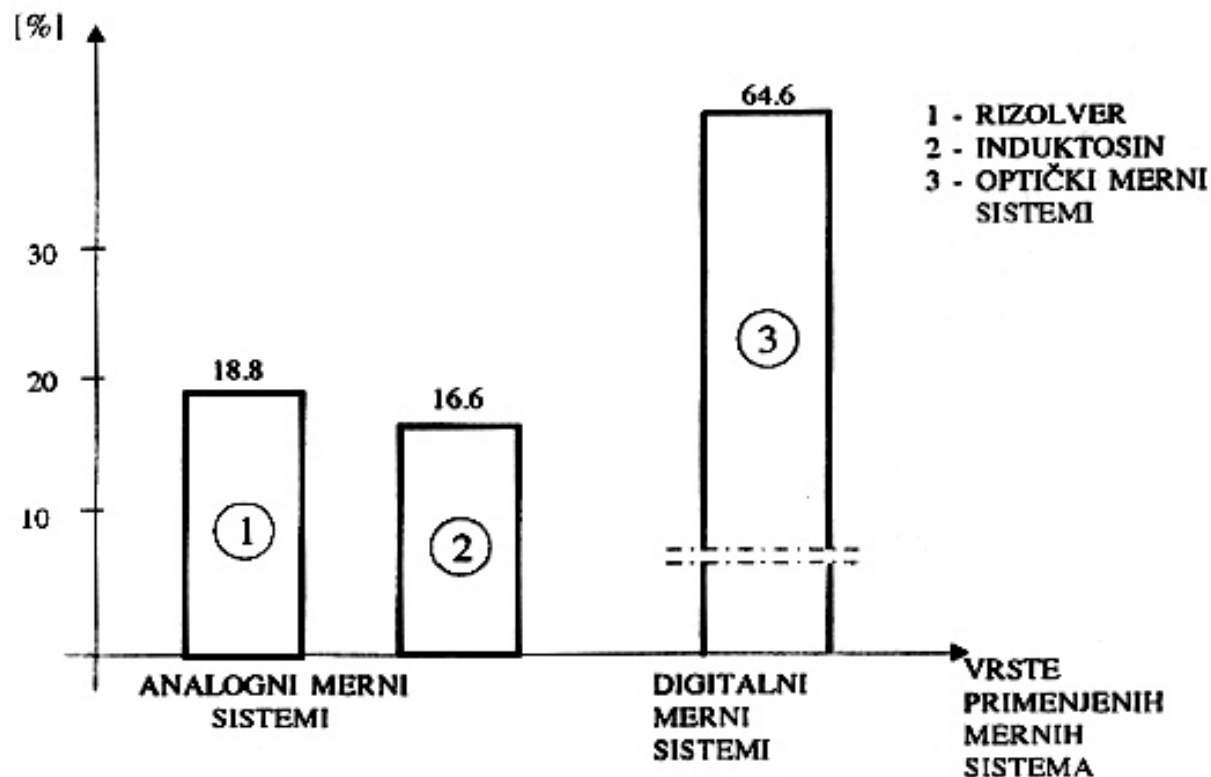
Merni sistemi kod MM

- ◆ **Funkcija – jednoznačno identifikuju položaj pokretnih elemenata noseće strukture za svaki stepen slobode**
- ◆ **Tačnost – veća za red veličine od tačnosti MM**
- ◆ **Koriste se analogni (rizolver, induktosin) i digitalni merni sistemi, slike 4.13 i 4.14**
- ◆ **30 – 50 % greške kod MM se odnosi na greške mernog sistema**

Slika 4.13 Merni sistemi na NUMMM

Slika 4.14 Distribucija primenjenih mernih sistema na NUMMM

Sl. 4.14 Distribucija primenjenih mernih sistema na NUMMM-a

Pogonski sistemi kod mernih mašina

- ◆ Imaju funkciju translatornog i rotacionog pokretanja sa povratnom spregom pokretnih elemenata noseće strukture
- ◆ Oni daju stepene slobode MM
- ◆ Treba da imaju sledeće karakteristike:
  - Dobre dinamičke karakteristike (bez podrhtavanja – stick stiff)
  - Visoka osetljivost i širok dijapazon regulisnja brzine i ubrzanja
  - Ne proizvode vibracije i intezivno stvaraju toplotu

Pogonski sistemi kod mernih mašina- nastavak

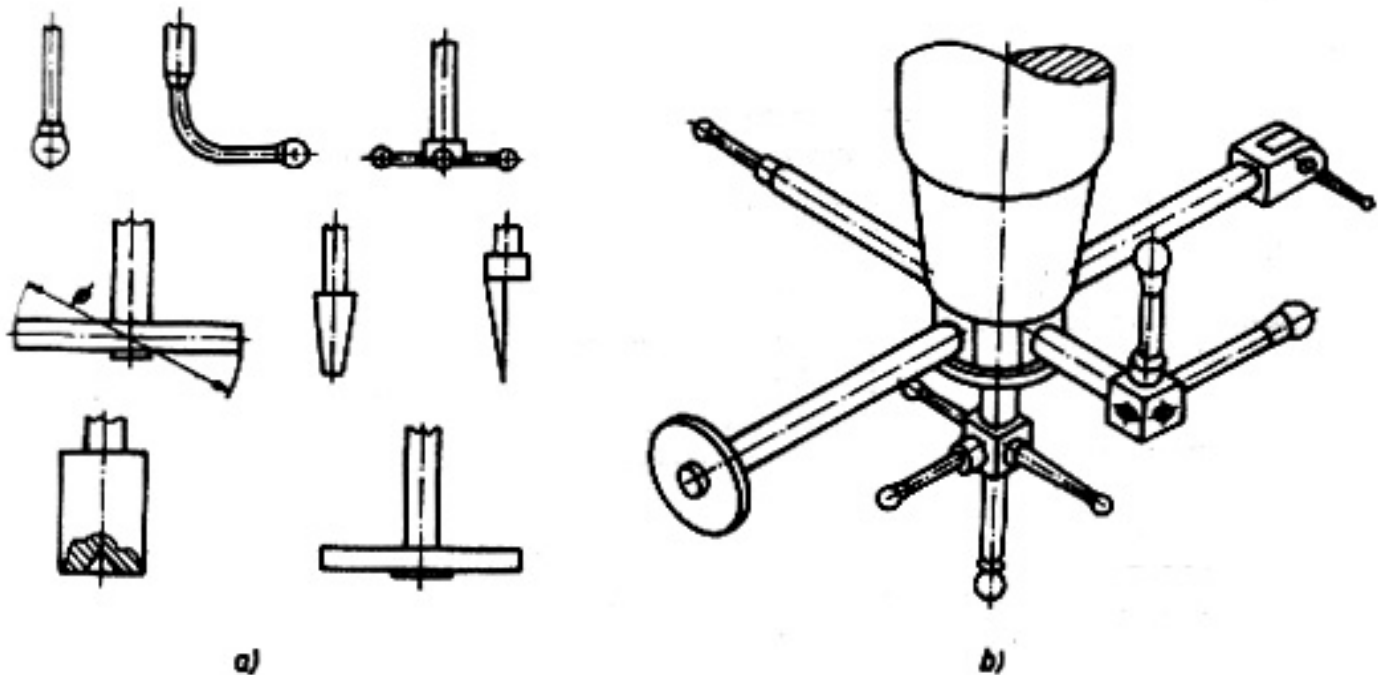
- Ne proizvode dodatne sile
- Imaju zaštitne sisteme od preopterećenja i kolizije
- Imaju male inercijalne sile
- ◆ Servo motori jednosmerne struje – DC tahogenerator (navedeno zadovoljavaju)
- ◆ Prenosni mehanizmi: frikcioniprenosnici, zupčasta letva, beskonačna traka i navrtka sa zavojnim vretenom

Merni senzor

- ◆ Jedan od najvažnijih podsistema MM
- ◆ Generiše merni signal
- ◆ Tačnost – red veličine veća od MS
- ◆ Merni senzor čini: nosač senzora, nosač mernog pipka, pipak, slika 13.12
- ◆ Induktivni senzor, slika 4.20
- ◆ Sila pritiska 1, 2, 5, 8 N
- ◆ Skenirujući senzor

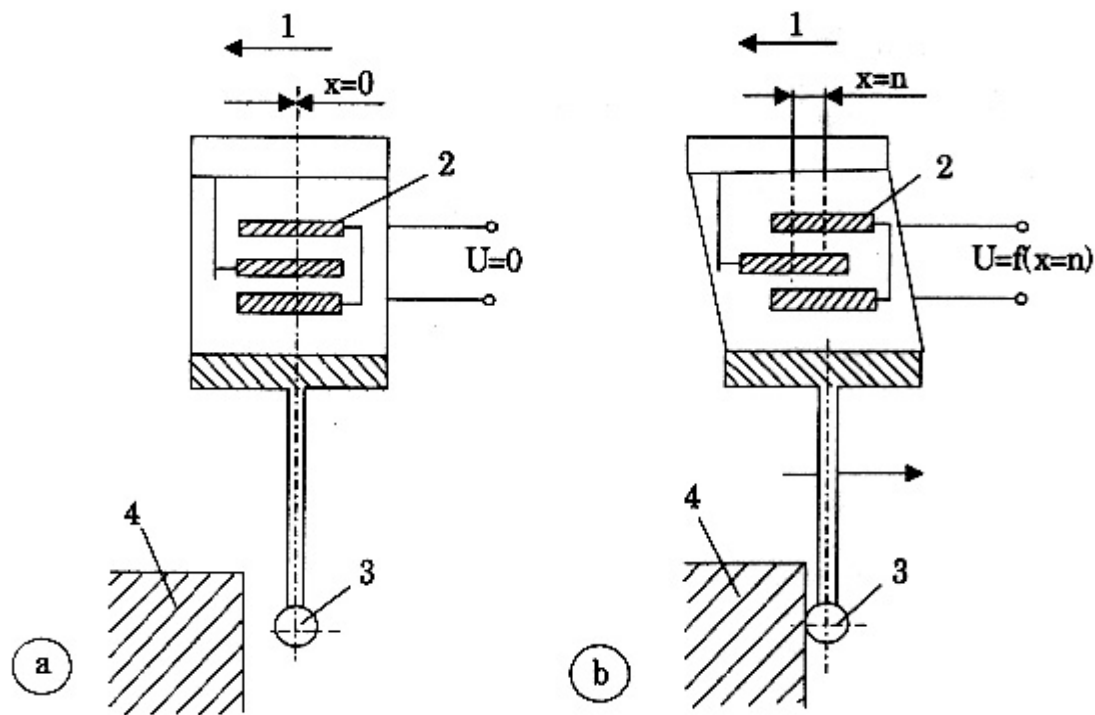
Slika 13.12 Merni senzor

- a) Različiti završeci mernih kugli mernih senzora prilagodjeni različitim metrološkim zadacima.
- a) Primer kompleksnog mernog senzora.

Sl.13.12. Oblici savršetaka mernih pipaka sa jednim kompleksenim oblikom merne glave

Slika 4.20 Princip dejstva induktivnog MS

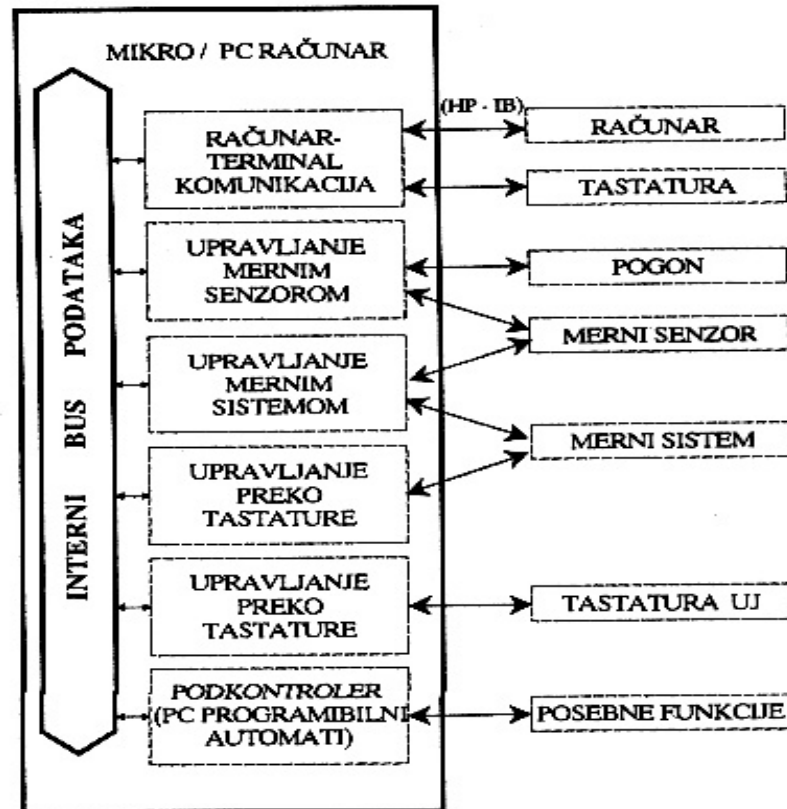
Sl. 4.20 Princip dejstva induktivnog senzora u nekoj od osa univerzalne merne glave (1-smer kretanja merne glave; 2-induktivni senzor; 3-merni pipak; 4-merni predmet)

Računarski sistem NUMM

- ◆ Upravljanje radom MM
- ◆ Priprema, programiranje, merenje, kontrola
- ◆ Primer – struktura računarskog upravljanja kod NUMM, slika 4.28
- ◆ Najpoznatiji proizvođači MM: DEA, Zeiss, Mauser, Ferranti, Mitutoyo, Sefflid, ...

Slika 4.28 Struktura računarskog upravljanja kod NUMM

Sl. 4.28 Struktura računarskog upravljanja kod NUMM

Softver za NUMM

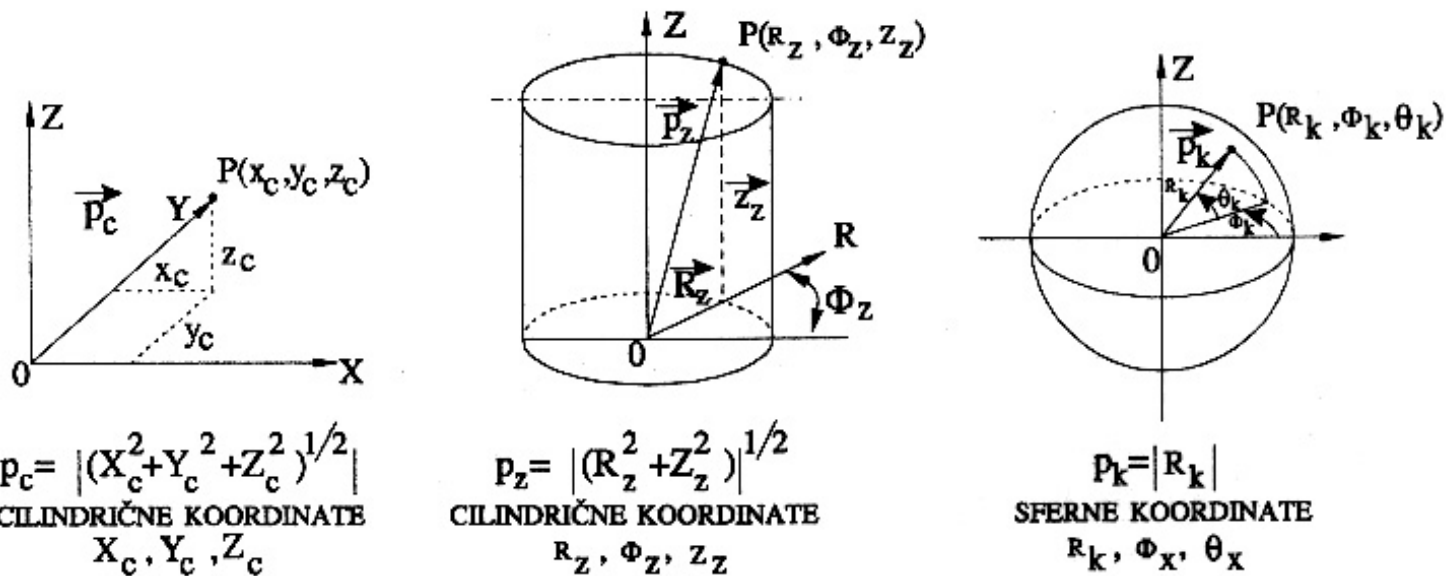
- ◆ Elementarni geometrijski oblici, slika 5.1

KARAKTERISTIKA (ELEMENTARNI GEOMETRIJSKI OBLIK)	MINIMALNI BROJ TAČAKA
TAČKA	1
PRAVA	2
KRUG	3
RAVAN	3
ELIPSA	4
SFERA	4
CILINDAR	5
KUPA	6
TORUS	7

Sl. 5.1 Minimalni broj tačaka za elementarne geometrijske oblike

Softver za NUMM

◆ Primenjeni koordinatni sistemi, slika 5.2

CILINDRIČNE KOORDINATE
 X_c, Y_c, Z_c

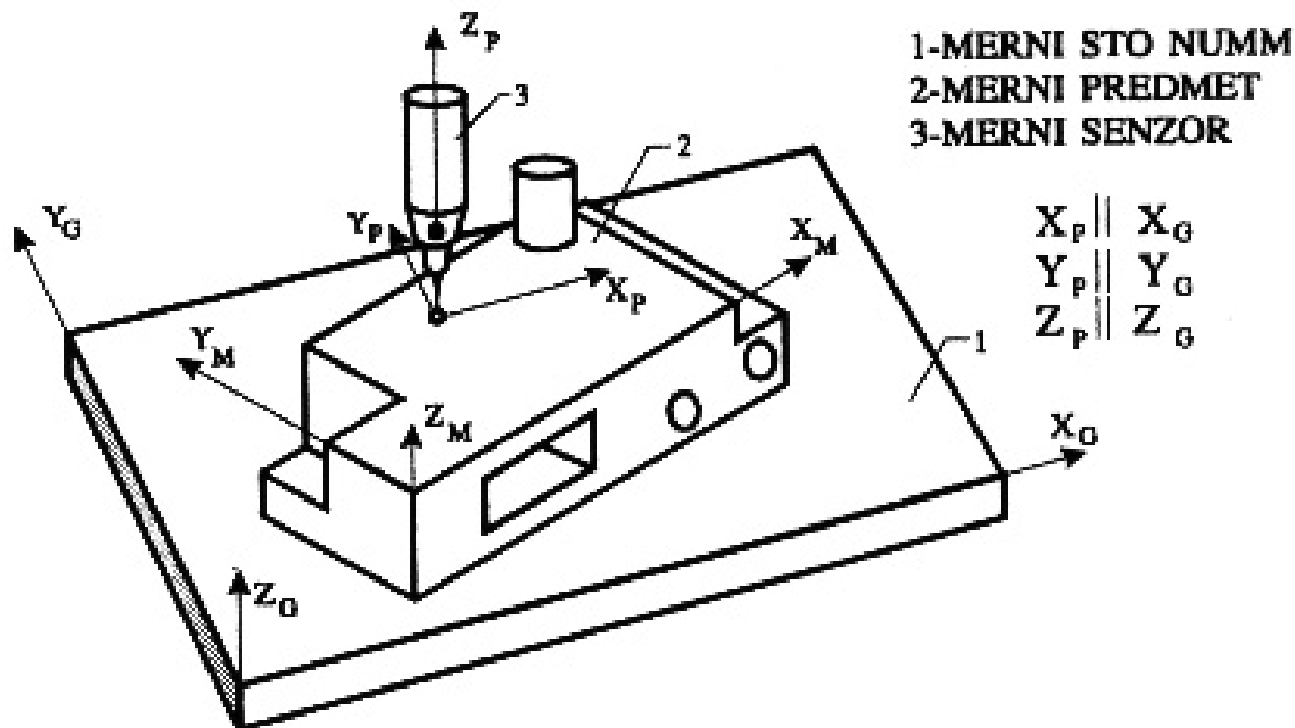
CILINDRIČNE KOORDINATE
 R_z, Φ_z, Z_z

SFERNE KOORDINATE
 R_k, Φ_k, θ_k

Φ_z, Φ_x - Ugao rotacije (azimut) na ravan projekcije koordinatnog sistema.
 θ_x - Ugao elevacije u odnosu na ravan projekcije koordinatnog sistema.

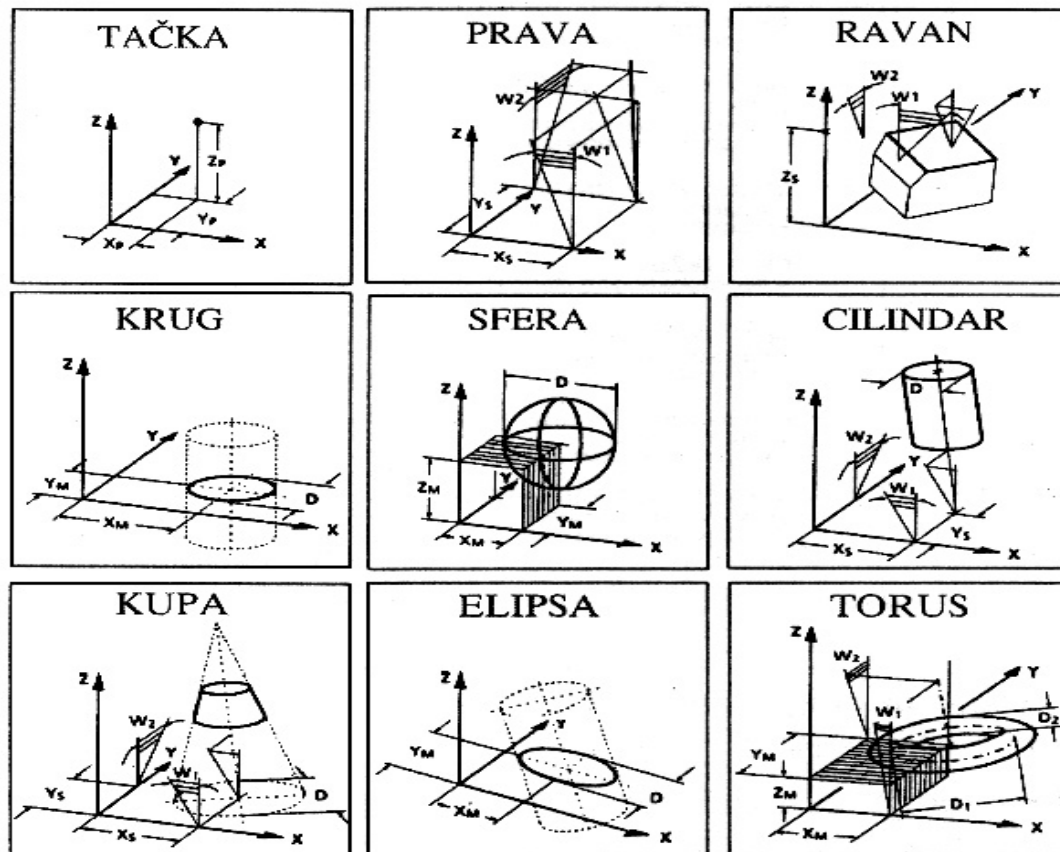
Sl. 5.2 Primenjeni koordinatni sistemi kod NUMM

Koordinatni sistemi kod NUMM, slika 5.19

Sl. 5.19 Koordinatni sistemi kod NUMM

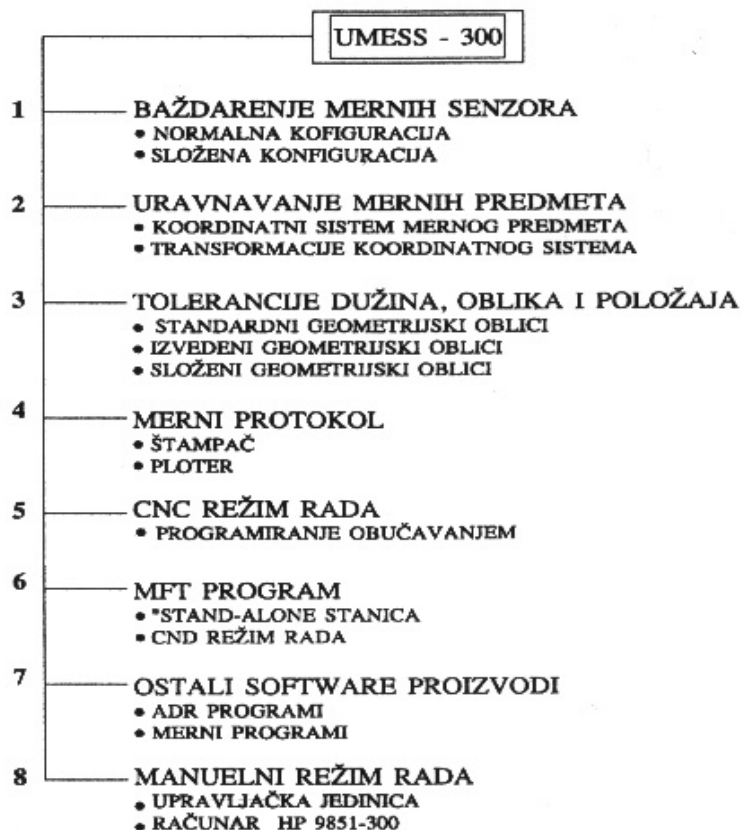
Osnovne geometrijske karakteristike i njihovi metrološki primitivi, slika 5.21

Sl. 5.21 Osnovne geometrijske karakteristike i njihovi metrološki primitivi

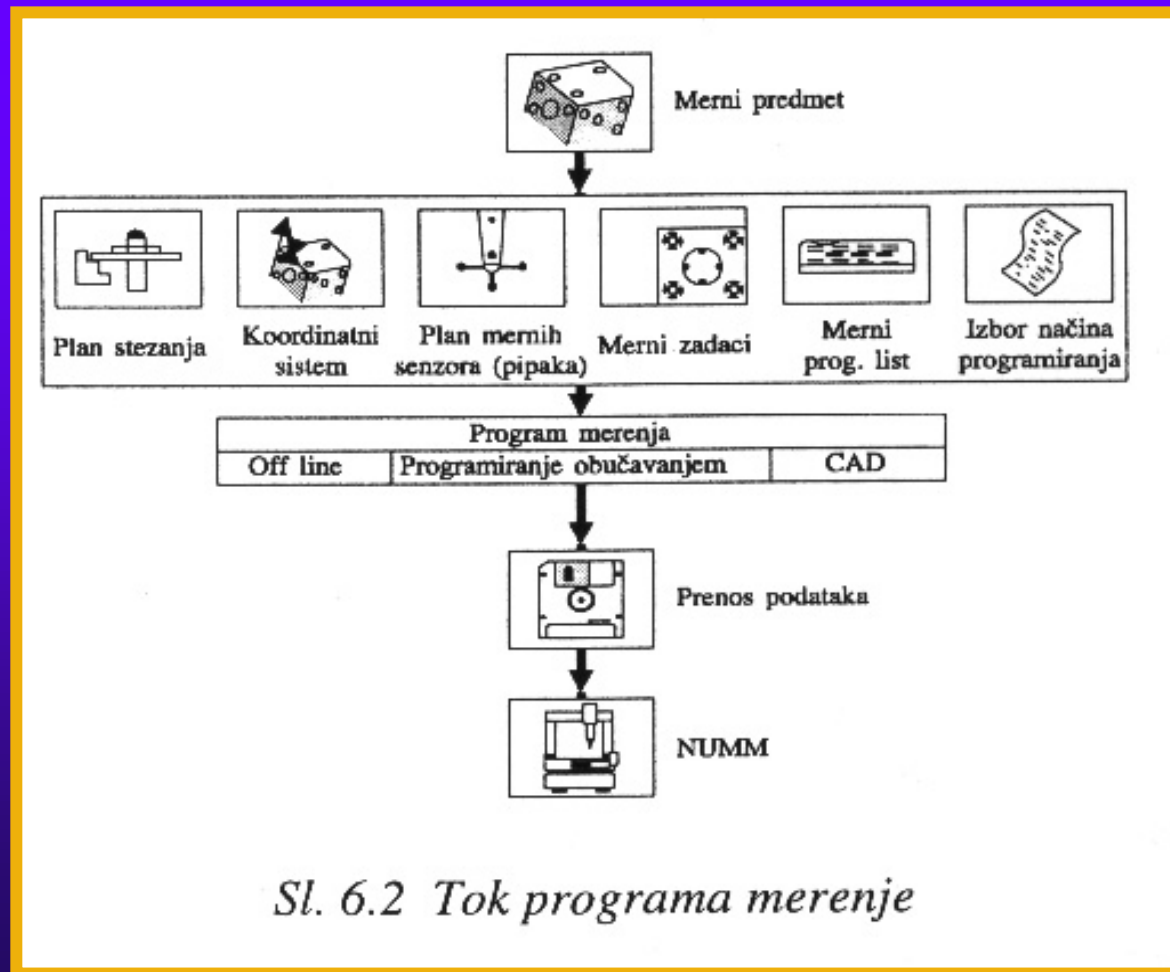

UMESS osnovne karakteristike, slika 5.22

Sl. 5.22 Struktura i osnovne karakteristike software-a UMESS-300

Tok pripreme programa, slika 6.2

Sl. 6.2 Tok programa merenje

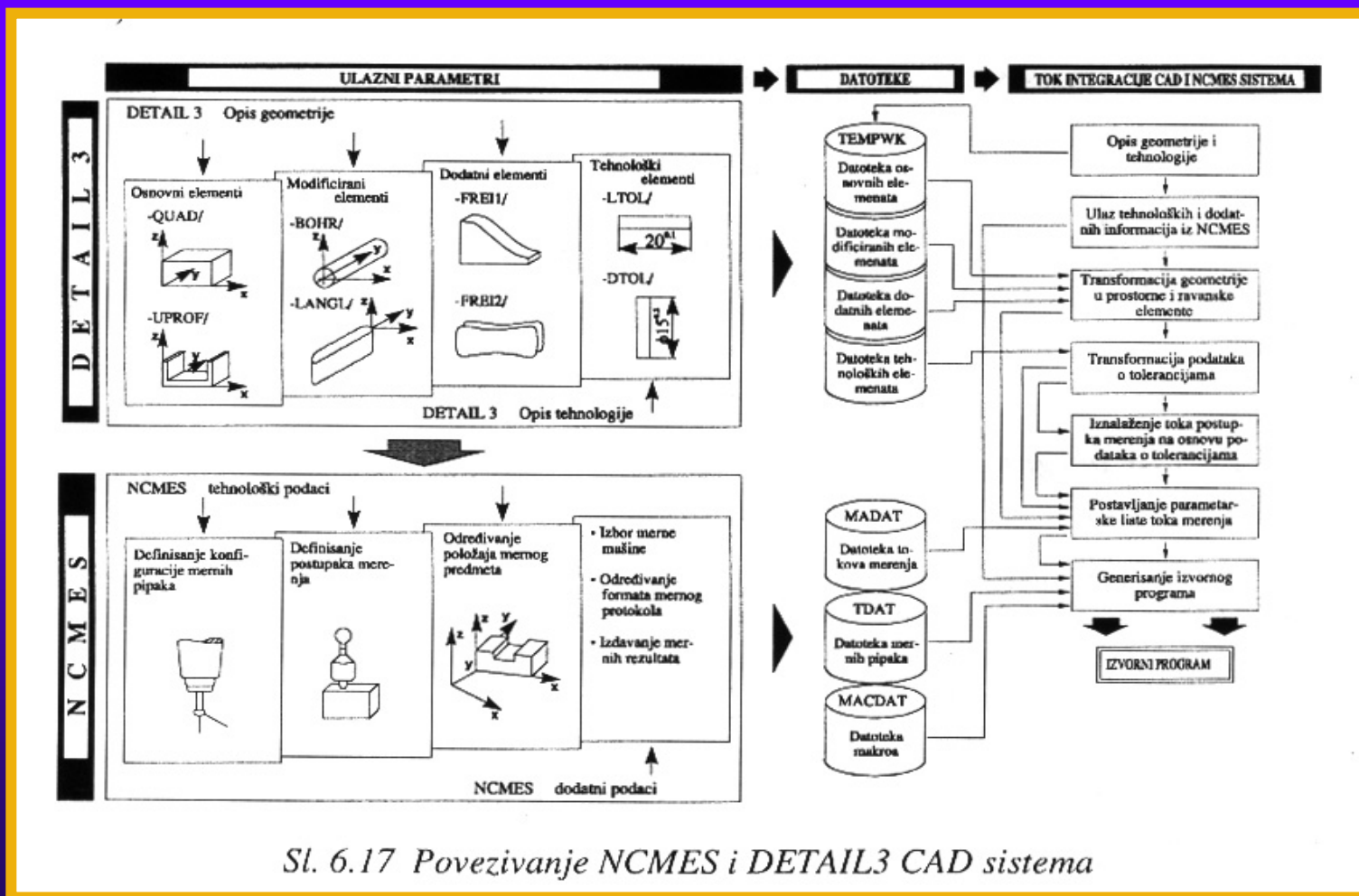
Plan stezanja, slika 6.3

NAZIV MERNOG PREDMETA		BROJ CRTEŽA		NAZIV PROGRAMA		
KLIP		01.01		RABA - KLIP		
DISK	TRAJANJE PROG.	BROJ LINIJA / START FILE	PROGRAMER	LIST		
M.F.	40'	76 / 2	RAKIĆ M.	2 / 2		
SKICA POSTAVLJANJA I STEZANJA MERNOG PREDMETA						
			OPIS STEZANJA			
			Obrtni sto Ident broj 112233			
PROGRAM ZA KOORDINATNI SISTEM MERNOG PREDMETA			POLAZNA TAČKA CNC PROGRAMA			
			Xp = 0 mm			
			Yp = 0 mm			
			Zp = 200 mm			
			RT05W = 0° 0' 0"			
KOMB.	KONF.	MERNI PIPAK	ADRESA	POLJNOVI POZIV	MERNI ZADATAK (BROJ OPIP. TAČAKA)	NAPOMENA
1	1	1	1	-	KREIS (4)	
			2	-	NULL-PKT. (X,Y)	
1	1	1	3	-	PUNKT (1)	
			4	-	NULL-PKT. (Z)	

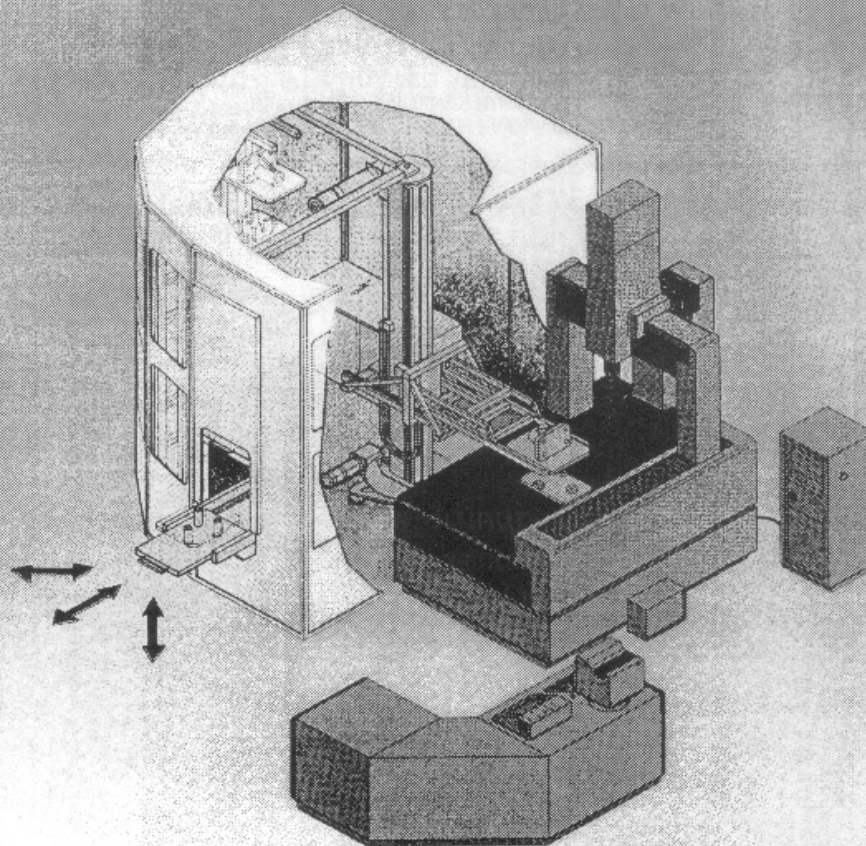
Sl. 6.3 Primer plana stezanja

Povezivanje u programiranju MM, slika 6.17

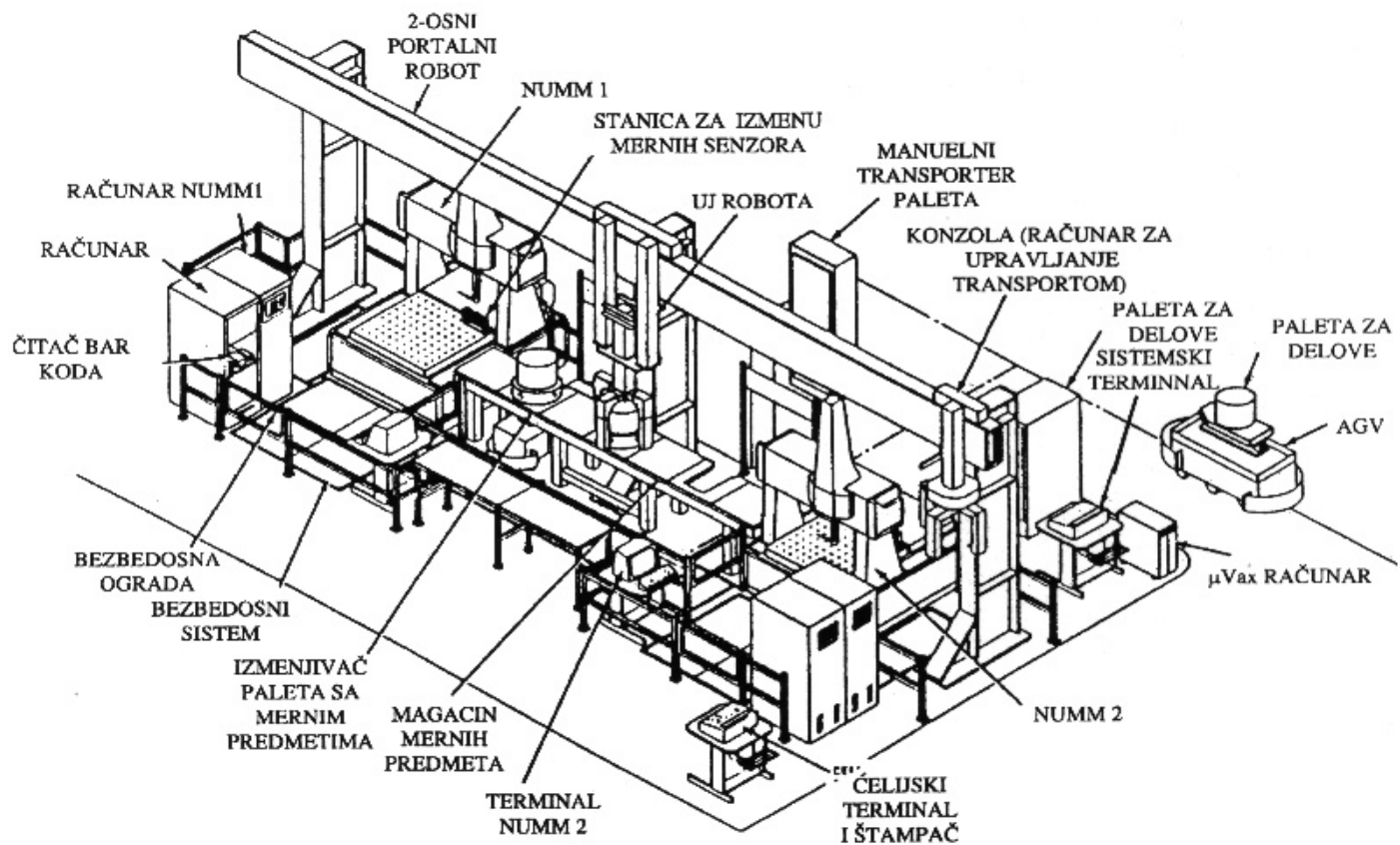
Sl. 6.17 Povezivanje NCMES i DETAIL3 CAD sistema

Slika 7.2 FMM

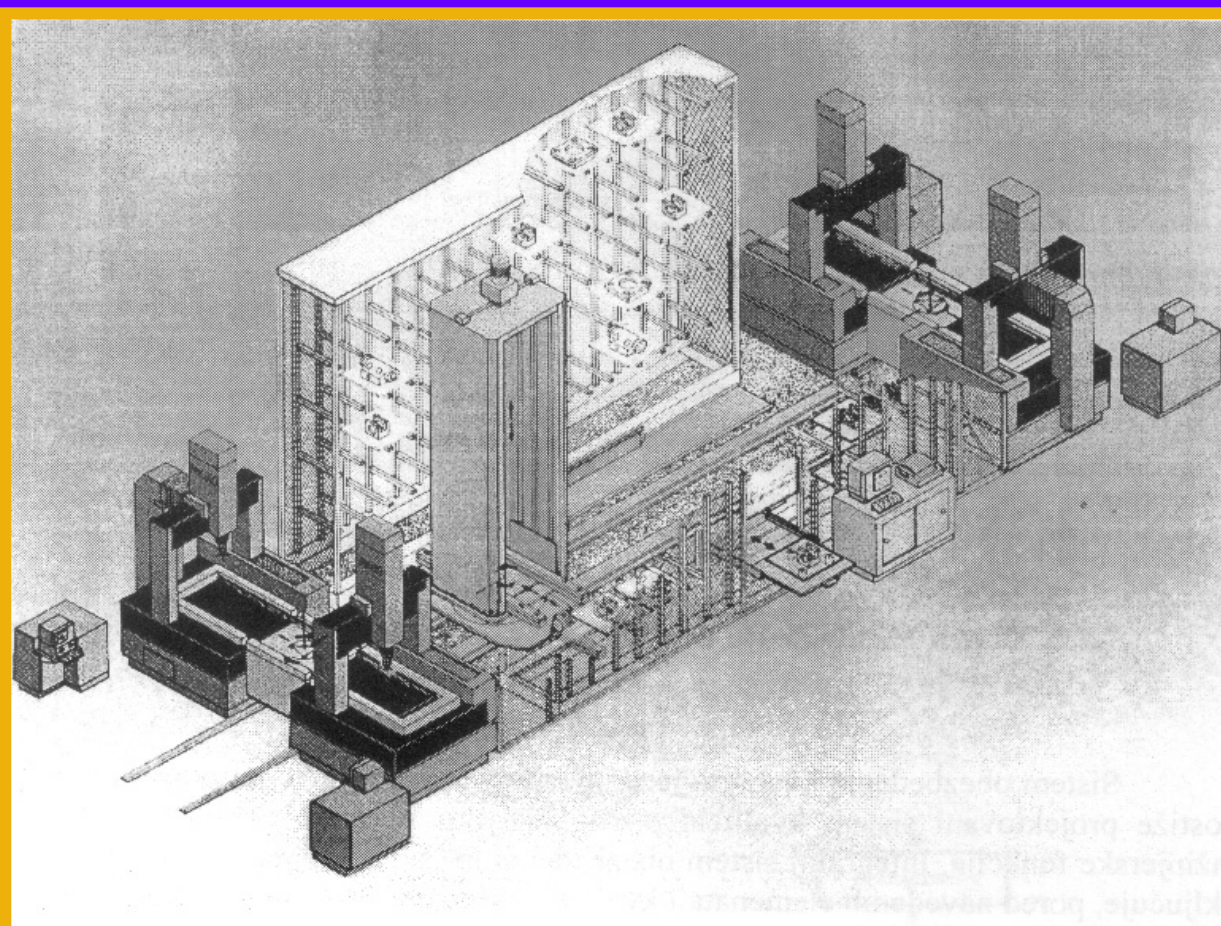
Sl. 7.2 *Fleksibilni metrološki modul*

Slika 7.3 FMĆ

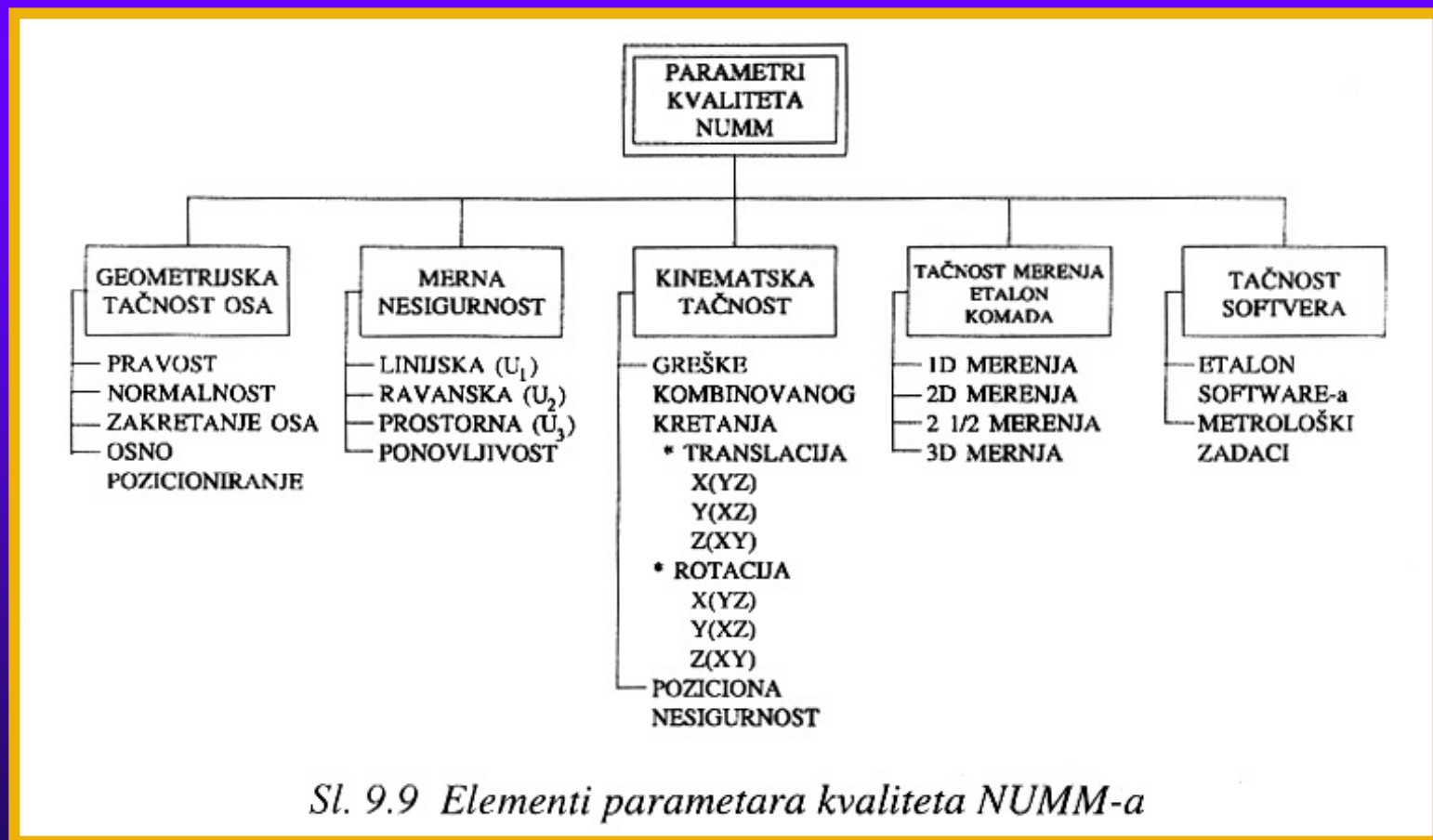
Sl. 7.3 Primer FMĆ

Slika 7.4 FMS

Sl. 7.4 Izgled jednog fleksibilnog metrološkog sistema (projektno rešenje)

Parametri kvaliteta NUMM u eksploataciji slika 9.9

Sl. 9.9 Elementi parametara kvaliteta NUMM-a

Budućnost razvoja NUMMM

- ◆ Hardver (nove tehnologije za visoku tačnost)
- ◆ Softver (integracija – CAI ekspersni sistemi)
- ◆ Primena (fleksibilna metrloška automatizacija)
- ◆ Integracija – primena u pogonu

Hvala Vam na pažnji !

Vaš

**Prof. dr Vidosav D. Majstorović,
dipl. maš. inž.**

Mašinski fakultet u Beogradu

P I T A N J A !